

Biskop Atle Sommerfeldt:

«Samfunn og sjel. Kirkenes Verdensråds pilegrimstenkning: Fredens og Rettferdighetens pilegrimsvandring»

Foredrag på Nordisk-kirkelige Pilegrimskonferanse

Sarpsborg, 9. – 11. september 2016

På leting etter en bærekraftig spiritualitet

I vår nordiske kontekst konfronteres vi daglig med store utfordringer selv om vi lever i nasjoner som ligger i verdenstoppen når det gjelder befolkningens mulighet til å ha innflytelse på samfunnsutviklingen, på fordelingen av samfunnets ressurser, på utviklingen av sosiale sikkerhetsnett og sikring av grunnleggende behov og rettigheter og på forståelsen av at menneskers levekår i andre deler av verden angår også oss. Den globale fattigdomskrisen, klimakrisen og den globale styringskrisen angår også oss. Vi må ta vår del av ansvaret for å løse dem fordi vi i større eller mindre grad også er en del av problemet.

Vår generasjon utfordres der vår nordiske tradisjon stiller svakest, nemlig i møtet med utviklingen av samfunnene våre som flerkulturelle og fler-religiøse nasjoner. I Norge er historien preget av stor skepsis til det som faller utenfor en luthersk kristendomsform, utviklet i et monokulturelt Norge. Historisk har vi ved lovgiving og sosiale programmer enten utestengt eller assimilert ulike minoriteter, det være seg jøder, jesuitter, samer eller romfolk. Innflyttere av alle kategorier betraktes med skepsis, enten det gjelder akademikere fra Oslo i en vestlandsbygd, innflyttere fra Nord-Norge i Oslo, svensker i Østfold eller de som kommer enda lenger borte fra.

Særlig for oss i Norge trenger vi også en spiritualitet som gir rom for den nære sammenhengen det er mellom vår velstand og andres fattigdom, utløst av klimaendringene og vår posisjon som en av verdens største kapitaleiere.

Å lete etter en bærekraftig spiritualitet i møte med samtidens virkelighet er ingen moderne foreteelse i den kristne kirke. Det har tvert om vært et kjennemerke ved den kristne kirke helt fra urkirken. Denne letingen etter en bærekraftig spiritualitet forsøker i sin kjerne å besvare hvordan kirkene i fellesskap kan uttrykke den apostoliske troen på en Den treenige Gud i et - for hver kontekst - forståelig språk, utvikle gjenkjennbare måter å etablere relasjoner til Gud på og stå sammen i møte med de utfordringer samtiden stiller kristne og kirkene overfor når Guds oppdrag til menneskene og kirken skal virkeliggjøres.

En slik bærekraftig spiritualitet for vår nordiske kontekst i dette århundre er i enda sterkere grad enn tidligere umulig å se isolert fra den globale storbyen. I den globale storbyen er de mange ulike nasjoner og lokalsamfunn bundet sammen i en storbyev. Den innebærer ikke relasjoner som i en landsby, slik uttrykket «den globale landsby» kan gi inntrykk av. Vår globale samtid er kjennetegnet av sammenbindende, kommunikative, økonomiske og sosiale strukturer

mellom ulike nabolag med gjensidig avhengighet og påvirkning, men er ikke et relasjonelt og integrert sosialt fellesskap.

Kommunikasjonsrevolusjonen og kunnskapsrevolusjonen, ikke minst i vår nordiske kontekst, gjør at hovedutfordringen ikke er at mennesker mangler kunnskap og innsikt, heller ikke for kirkene og de menneskene som er på leting etter en bærekraftig spiritualitet for sine liv. Hovedutfordringen er mangel på handlingsalternativer som kan knytte forbindelsen mellom det samfunnsansvaret som folkestyret legger på hver enkelt, forsterket ved oppdraget om å realisere Guds visjon i verden og reisen innover til livets kilde og grunn.

Dette foredraget vil introdusere «Pilgrimage of Justice and Peace». Dette er rammen som det globale kirkefellesskapet i Kirkenes Verdensråd har utviklet de siste tiårene for handlingsorientert spiritualitet forankret i kirkens egne ressurser og kilder og der fellesskapet utvikler handlinger i møte med vår tids store eksistensielle, sosiale og samfunnsmessige utfordringer. Det representerer en særlig stimulerende måte å møte vår tids lengsel etter en bærekraftig spiritualitet på.

For å forstå bedre visjonens innhold, gir jeg i det følgende en kort skisse over utviklingen i den moderne økumeniske bevegelse som ledet fram til visjonen.

Verden er for sterk for en delt kirke - på leting etter kirkens enhet i verden

Ved begynnelsen av forrige århundre gikk det opp for flere fremsynte misjons- og kirkeledere i den ikke-romersk-katolske del av den universelle kirke, at kirkens oppdrag med å bringe mennesker til dåp og dermed innlemmelse i Kristi kropp, ble hindret av kirkenes splittelse og de mange misjonsorganisasjonene. Det manifesterte seg ikke minst på det som den gangen fortsatt het misjonsmarken. En lyktes i å samle en stor bredde av misjonsledere i Edinburgh i 1910.

Dette ble starten på det som i løpet av første halvdel av forrige århundre ble den moderne økumeniske bevegelse, drevet av reformasjonens kirker, men hele tiden med en tydelig ortodoks deltagelse.

Den første verdenskrig brakte en ny dimensjon til kirkenes splittelse i Europa. Kirkens splittelse langs etniske og nasjonale grenser gjorde at kirkens splittelse manifesterte seg i støtte til sine respektive nasjoners krigføring.

Nathan Söderblom ble erkebiskop i Sverige i 1914 og arbeidet for kirken som fredsbygger bl.a. sammen med biskopen i Kristiania (Oslo) og Sjælland og kirker i USA. Men forsøkene på å utvikle kirkene som en samfunnskraft som overvant etniske og nasjonale barrierer og grenser, mislyktes - på samme måte som arbeiderbevegelsens tilsvarende forsøk også havarerte. Söderblom ga seg ikke og lyktes i å sammenkalle en grensesprengende konferanse i Stockholm i 1925 med tittelen «Life and Work». Konferansen sluttkommunikerte hadde overskriften ”Verden er for sterk for en delt kirke”, der en oppfordret kirkene til å kjempe for sosial og økonomisk rettferd, beskytte minoriteter, bekjempe rasisme og etnisk fiendskap og fremfor alt å arbeide

for fred. I dette måtte kirkene samarbeide med alle mennesker og institusjoner, og ikke minst andre religioner.

Söderblom og den bevegelsen som ble født i etterkant av Stockholm så kirkenes internasjonale og mangfoldige forankring i ulike nasjoner og folkeslag som en stor ressurs for menneskeheten i å overvinne krig og undertrykkelse. Dette reflekterte en spiritualitet som gjenspeiler kirkens enhet, slik Paulus formulerer det i Galaterbrevet som et fellesskap som overskrider sosiale grenser mellom mennesker og folk. For sin innsats i den økumeniske bevegelse for fred fikk han Nobels Fredspris i 1930.

Parallelt gikk arbeidet med å undersøke muligheten for synlig enhet i bekjennelse og kirkeordning. Det ledet til en bred mønstring i 1927 i Lausanne som ble startpunktet for bevegelsen for «Faith and Order».

I vår kontekst i dag kan vi si at samfunn og sjel hadde fått sine to pilarer i den økumeniske bevegelse.

De to hovedstrømmene var både overlappende og særpreget. Faith and Order og Life and Work fant sammen i 1948 i Kirkenes Verdensråd, og i 1961 sluttet både Det internasjonale Misjonsrådet (etablert i 1921 i etterkant av misjonskonferansen i Edinburgh i 1910, minus misjonsorganisasjonene i Den norske kirke) og De ortodokse kirkene seg til Kirkenes Verdensråd. Samtidig endret medlemssammensetningen seg dramatisk ved at kirker i de europeiske koloniene ble medlemmer på selvstendig basis. Generalforsamlingen fant symbolsk treffende sted i India/New Dehli, et land der kirkefellesskapet inkluderer kirker med direkte kontinuitet fra apostelen Thomas, kirker som er resultat av kolonitiden og kirker født av den moderne misjonsbevegelsen.

Kirkenes Verdensråd var dermed blitt det fremste, synlige uttrykket for at også de ikke-katolske kirkene utgjør et globalt fellesskap som overskrider nasjonale og etniske grenser, selv om de er sterkt knyttet til sine respektive nasjoner og folkeslag enten de er reformerte, lutherske, anglikanske eller ortodokse folkekirker eller minoritetskirker.

Tiårene etter 1961 kan i denne konferansens perspektiv sees som en kontinuerlig prosess i bønn og arbeid med å utvikle enhet i mangfoldet uten å etablere en enhetlig synodal eller episkopal struktur. Men det var også en kontinuerlig prosess for å bringe «samfunn og sjel» sammen i felles visjon og handling.

Kirkenes Verdensråd ble stedet for utvikling av en dialogisk teologi i møtet med andre religioner, sterkt preget av nye (for kirkene i nord) kontekster der kirkene var minoriteter, «Life and Work»-tradisjonen stimulerte et radikalt samfunnsendrende engasjement med etablering og utvikling av nye, samfunnsengasjerte økumeniske organisasjoner, og «Faith and Order» maktet å bringe kirkene sammen om en felles forståelse av enighet og mangfold i forståelsen av dåpen, nattverden og det kirkelige embete. I løpet av 1980-tallet, med oppstart i generalforsamlingen i Vancouver i 1983, gjenoppdaget bevegelsen gudstjenestefeiring og

spiritualitet som kilde til opplevelse og synliggjøring av kirkens enhet i verden i tilbedelse og tjeneste. Gudstjenesteteltet som et sted for et folk på vandring ble generalforsamlingens fremste symbol. Det vi kan kalle en jordvendt og global spiritualitet, endret gudstjenestefeiringene i kirker og kristne fellesskap over hele verden.

I kjølvannet av Vancouver ble det utviklet en ambisiøs prosess for å samle «samfunn og sjel» ved å utvikle et forpliktende bekjennelsesfellesskap mellom kirkene i form av en pakt og synodalt fellesskap for fred og rettferdighet. Samfunnskonteksten var den politiske og eksistensielle nød som atomopprustningen i Mellom-Europa førte til, og kirkenes ansvar for å hindre en utslettende atomkrig. Selv om motstanden mot atomvåpen ble kirkelig forankret, kampen for global rettferdighet bekreftet og arbeid for ansvarlig forvaltning av skaperverket ble videreutviklet, maktet man ikke å skape en ny syntese mellom «samfunn og sjel» i denne prosessen. Til det var avstanden mellom kirkens økumeniske bekjennelse i Nicenum og de konkrete samfunnsutfordringene for stor. Men det en vant var at det som tidligere ble kalt et sosial-etisk engasjement, ble bekreftet som en del av den oldkirkelige formelen «bønn og arbeid». Kirkens samfunnsengasjement ble en nødvendig del av kirkens sendelse til verden, forankret i gudstjeneste og kirkens sakramentale virkelighet.

I de neste 30 årene ble Kirkenes Verdensråd sentrale rolle som utvikler av en spiritualitet for samtiden svekket som følge av mange ulike forhold. Nye kraftsentre utviklet seg og kommunikasjonsrevolusjonen gjorde relasjonsbygging mellom kirker, organisasjoner og bevegelser uavhengig av et organisasjonssentrum i Geneve. Kirkenes Verdensråd hadde derfor store utfordringer og sterkt behov av å formulere på nytt en sammenbindende visjon som integrerte «samfunn og sjel» i bevegelsen, og igjen bidra med vitalitet og fornyelse til det store mangfold av kirker, i og utenfor medlemskapet i Kirkenes Verdensråd.

Utfordringen i samfunnet er fortsatt vold og krig, religioners binding til hegemonisøkende statsmakter, urettferdig fordeling av skaperverkets ressurser og undertrykkelse av fattige og minoriteter, diskriminering med grunnlag i rase og etnisitet, men også kjønn og seksuell legning, korrupte og maktglade styresmakter og - nytt i forhold til Söderbloms tid - den globale klima og miljøkrisen. Over hele verden sliter mange kirker med oppslutning og praktisering, samtidig som letingen etter Gud og mysteriet er like levende i store befolkningslag som tidligere, men også der folk forføres av religiøs sekterisme, ekstremisme og sjarlataner.

Veien kan ikke gå i forsøk på å skape en enhetlig, global kirke. Derimot måtte en søke å samle kirkene om en handlingsorientert visjon som gir de mange ulike formene for spiritualitet et enhetlig uttrykk i verden. Den gamle visjonen om kirken som et «forsonet mangfold» måtte finne et nytt uttrykk der mangfold ikke bare handlet om ulike kirkesamfunn, men om ulike og variert spiritualitet og handlingsfellesskap. Visjonens og dens handlinger måtte kunne leve lokalt og kontekstuellt, og samtidig uttrykke kirkenes enhet.

På ekte reformatorisk vis gikk en både til kildene i kirkens tradisjon og til vår samtids store utfordringer. Flere ulike prosesser ble gjennomført. De viktigste var at Edinburgh 2010 reformulerte misjonsforståelsen med stor bredde av aktører, The International Ecumenical

Peace Convocation i Kingston Jamaica i 2011, Christian Witness in a multireligious world også i 2011 og en omfattende studieprosess Economy for Life ferdigstilt i 2013 der økologi og rettferdighet ble sett sammen.

Det er ingen grunn til å undervurdere disse prosessenes legitimitet, de var både brede og dype. Men de var hver for seg ikke mobiliserende og var knapt kjent utover et lite økumenisk og internasjonalt sjikt i kirkene. Og fremfor alt, de var i for stor grad parallelle prosesser og konsepter med begrenset, integrerende kraft.

Fredens og rettferdighetens pilegrimsvandring

Løsningen på denne utfordringen om å holde «samfunn og sjel» sammen og utvikle en spiritualitet for vår generasjon, ble ved generalforsamlingen i Busan i 2013 «A Pilgrimage of Justice and Peace», på norsk (ifølge Norges Kristne Råd) oversatt til **Fredens og Rettferdighetens pilegrimsvandring**.

Pilegrimsmotivet bringer med seg en stor rikdom fra kirkens kilder, med røtter helt tilbake til Abraham og Saras vandring og Israelsfolkets vandring fra slaveri i Egypt til det lovede land. Vandringens fellesskap er et enhetlig og mangfoldig døpt Gudsfolk (Gal 3, 27-29), myndiggjort ved Jesu bønn om enhet for at verden skal komme til tro på ham (Joh 17,21). Dette folket beveger seg mot et felles mål (Hebr 13,14) der Guds visjon for skapelsen er en realitet (Jes 65,17-25).

Pilegrimsmotivet i denne visjonen legger vekt på vandringens fellesskap: «Som medvandrere reiser vi sammen, vi vet om og beskytter hverandres sårbarhet, tilbyr hverandre gjestfrihet og nåde, lytter til hverandre og er villig til å ta risiko når vi utfordrer nye steder og områder sammen, alt sammen i bevisstheten om at vi må arbeide for synlig enhet som kristne og kirke. En slik pilegrimsvandring for rettferdighet og fred anerkjenner at mange er involvert i kampen for fred og rettferdighet, slik at pilegrimsvandringen blir kirkenes solidaritetsvandring. Vi vandrer sammen på vei til et bærekraftig liv i verdighet og helhet der stadige glimt av Guds rike gir oss håp». Med grunnlag i de innholdsmessige prosessene bestemmes vandringen som kirkenes fokusering på den kristne bekjennelses forpliktelse til å be og arbeide for økonomisk rettferdighet, økologiske rettferdighet og fredsbygging, nærmere beskrevet i de prosessene som er nevnt ovenfor». (Programkomiteens merknad under generalforsamlingen i Busan).

Kirkenes Verdensråd formulering «A Pilgrimage of Justice and Peace» er en utfordring for oss å oversette. Pilgrimage «of» åpner opp et bredere perspektiv enn Pilgrimage «for». «For» innebærer at vandringens mål er dens eneste innhold, mens «of» legger vekten på de som vandrer. Tenkningen er at målet der fremme også beskriver relasjonen mellom dem som vandrer. Det er derfor ikke tilstrekkelig å oversette visjonen til Pilegrimsvandring for rettferdighet og fred. Etter konsultasjoner med svenskene velger Norges kristne Råd å oversette med «Fredens og Rettferdighetens Pilegrimsferd». Kanskje bør en bruke Pilegrimsvandring her i Norge, som vil sikre forbindelsen til pilegrimsbevegelsen bedre. I vår tradisjon legger vi vekt på kroppen og den fysiske vandringen som spiritualitetens sted, både den åndelige vandringen innover i ens eget liv og vandringer utover i møte med samfunnets utfordringer. Det er i denne

forståelsen pilegrimsvandringen blir et begrep som holder «samfunn og sjel» sammen i en bærekraftig spiritualitet.

Pilegrimsvandringens fellesskap er inkluderende. Det er forankret i kirkene og den kristne bevegelsens møte med Den treenige Gud. Gen.sekr. Olav Fykse Tveit understreker ved en rekke anledninger, senest ved åpningen av Det internasjonale Inter-religiøse senteret for fred og harmoni i Kaduna, i Nord-Vest Nigeria i august i år, en større inklusivitet: «Vi søker en pilegrimsvandring sammen med medlemmer av annen religiøs bekjennelse og alle mennesker av god vilje». Kaduna er en segregert by med jevnlig konflikter mellom kristne og muslimer de siste 15 årene. I denne konteksten blir derfor senteret et utmerket tegn på det inkluderende fellesskapet rettferdighetens og fredens pilegrimsvandring står for.

Globalt manifesterte dette inkluderende pilegrimsfellesskapet seg under klimatoppmøtet i Paris i fjor. Den store «Climate Justice»-kampanjen med 1,8 millioner underskrifter og den felles uttalelsen var rett nok dominert av kirker og kirkelige aktører, men alle de store religionene var representert og den fremsto inter-religiøst. Også den norske delegasjonen gjenspeilet dette på en flott måte. Her i Borg var en del av denne pilegrimsvandringen et fellesskap med lokalkirken i Sørumsund og det buddhistiske thai-tempelet der. Visjonens mulighet til å stimulere både globalt og lokalt fikk dermed et uttrykk også her.

I Norge legger vi vekt på at pilegrimsvandringen er fysisk. Den er knyttet til konkrete, geografisk bestemte steder og vandringsruter. Nidaros er helt sentralt på grunn av sin svært prominente historiske rolle som pilegrimsmål. Men pilegrimsvandringene har også andre hellige steder, først og fremst kirkebygg som fysiske og konkrete mål i erkjennelsen av at Gud er tilstede der Jesus møter menneskene i liturgi og sakramenter.

Vi har gjort en viktig utvidelse i Norden som sprenger denne konkrete stedskategoriene. Vi understreker på vandringene at naturen er vandringens sted. Naturen gis en selvstendig rolle både som uttrykk for Gud Skaperens storslåtte underverk, og ved kroppens tilhørighet til denne naturen og alt liv som der utfolder seg. Det gjør at pilegrimsvandringen i Guds natur og menneskers kulturlandskap i seg selv blir sted for «sjel og samfunn».

Gen.sekr Fykse Tveit bringer inn en ytterligere utvidelse av stedskategorien i pilegrimsvandringen i sin tale i Kaduna. Han anerkjenner historiske steder av betydning for troen som vandringenes sted, men så tilføyer han: «Steder der Livets hellighet, hellig i Den hellige Guds øyne, er truet, kan også være hellige steder.....steder en ny visjon av mennesker med ulik bekjennelse lever sammen».

Slik åpner han opp for at f.eks. minnesmerkene for 22.7 kan bli pilegrimsmål her i Norge, eller kirken i Saint-Etienne-du-Rouvray i Normandie der Father Jacques Hamel fikk halsen skåret over. Det er for øvrig bemerkelsesverdig det var muslimer som assisterte under flere av minnegudstjenestene i Italia og Frankrike. Slik ble ytterligere bilder av det inkluderende pilegrimsfellesskapet gitt – en tradisjon også det ikoniske bilde fra begravelsen til Bano Rashid på Nesodden etter 22.7 bidrar til.

Dette pilegrimsfellesskapet har for oss i Norge en særlig utfordring fordi vi bærer med oss betydelig ansvar for at andre deler av fellesskapet lever i nød, flukt og fattigdom. Pilegrimsvandringens tradisjonelle element av bot er derfor på en særlig måte nødvendig for oss å videreføre. Uten et slikt element, kan pilegrimsvandringen miste sin eksistensielle dybde og svekke fellesskapets kraft.

Når pilegrimsvandringens fellesskap og innhold blir så bredt, stimuleres et stort og fargerikt fellesskap som blir enhetlig i kraft av å slutte seg til visjonen og definere seg selv innenfor den. Det har skapt en ny vitalitet og bevegelse nedenfra, der lokalsamfunn og store og små grupper synliggjør pilegrimsfellesskapet. Metoden som anvendes er den kontekstuelle og narrative teologiens vekt på fortellingene der de mange fortellingene bidrar inn i helheten. Metoden reflekterer som kjent Skriften selv, der nettopp denne måten å forstå våre hellige tekster har åpnet Bibelen på nytt for mange av oss.

Globaliseringens kommunikasjonsrevolusjon har det gjort det mulig å kommunisere de ulike fortellingene effektivt og synlig. Kirkenes Verdensråd bruker blogg på sin hovedside. Hundrevis av fortellinger ligger ute og deltagere inviteres til å dele sine fortellinger. Det kan være fortellinger fra lokalsamfunn i Indonesia eller Nederland, men også konferanser, uttalelser og innlegg. Slik løftes mange som ellers ikke når inn til fellesskapets arenaer frem.

Da Nathan Söderblom tegnet kirkene som et inter-nasjonalt og globalt handlingsfellesskap var dette en visjon og for så vidt en teologisk realitet. 100 år seinere kan vi se og høre denne visjonens faktiske uttrykk på de mange steder.

Synliggjøringen av denne integrasjonen av visjon og konkret kirkelig og samfunnsmessig virkelighet bidrar til å løfte rettferdighet og fred som saker inn i det offentlige rom, der oppfatninger dannes og politiske beslutninger fattes. Slik er pilegrimsvandringen med på å skape det den nevner. Samtidig gir vandringens åpenhet for fortellinger rom for posisjoner i aktuelle stridsspørsmål som det ikke er enighet om eller som kan utfordre andre deltagere i fellesskapet. I organisasjonspsykologien brukes begrepet «overslag» når en persons gode egenskaper får et overslag som kan være uheldig eller destruktivt i et arbeidsfellesskap. Slik er det også her. Konseptets åpenhet gir rom for overslag der en kan bli tatt til inntekt for posisjoner en ikke deler. Det må derfor være et hierarkisk element i pilegrimsfolket der det aksepteres at posisjonenes legitimitet øker med representativiteten i de som slutter seg til dem.

Gir denne visjonen svar på vår samtids spørsmål?

Jeg begynte dette foredraget ved å peke på en del trekk ved vår nordiske samtid og leting etter en bærekraftig spiritualitet i vår kontekst. En bærekraftig spiritualitet må i mangfoldet og individualitetens tidsalder uttrykke fellesskap og enhet i retning og mål. Det er min oppfatning at visjonen «Rettferdighetens og Fredens Pilegrimsvandring» tilbyr et slikt helhetlig rammeverk for en bærekraftig spiritualitet i møte med flere av vår nordiske konteksts behov. Visjonen uttrykker en spiritualitet som gir rom for individualitet i fellesskap, og binder sammen reisen innover i sinn og kropp, reisen utover i natur, samfunn og kulturlandskap og reisen inn

til kilden for møtet med Den treenige Gud i sakramenter og liturgi i kirkenes hellige rom og steder.

Den gir rom for fortellinger om vandringer ut til mennesker og skaperverk, men også for vandringen innover i bot og leting etter nåde. Vi trenger et språk om Guds sårbarhet som lyden av skjør stillhet inne i oss, og veiledning inn til Guds tilstedeværelse i sakramentenes mysterium og virkelighet. Slik jeg ser det er også denne reisen innover en del av rettferdighetens og fredens pilegrimsvandring – nådens virkelighet i rettferdigjørelsen ved tro alene og forsoningens fred i den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus, tilstede i dåp og nattverd, begge deler erfart i glimt i min og vår pilegrimsvandring i livet før døden.